

Ärkebiskop Nathan Söderbloms
visitation
i Kungsängen och Västra Ryd 1926

Protokoll
och
inledande kommentar
av Börje Sandén

Se också protokollet i UKF:s bok
Vad hände egentligen? Del 2,
där protokollet försetts med stort antal
upplysande rubriker

Ärkebiskop Nathan Söderblom visiterar församlingarna i Kungsängen och Västra Ryd 1926

subjects/Soderblom-bakgrund.htm

Bakgrunden till ärkebiskopens visitation och här återgivna protokoll

Sedan urminnes tider har kyrkans verksamhet varit föremål för inspektion från de högre kyrkliga myndigheternas sida. I prostars och ärkebiskopars tjänsteplikt ingår att med viss regelbundenhet besöka församlingarna och ta del av församlingsarbetet.

Eftersom kyrkan ännu långt in på 1900-talet hade kvar ett betydande inflytande över samhällslivet i största allmänhet kan man av de många protokollen från s.k. prost- och biskopsvisitationer få en intressant och i många fall ingående kunskap om människors förhållanden i de svenska bygderna genom århundradena.

Nathan Söderbloms protokoll från visitationen 1926 är synnerligen intressant. Vi får t.ex. ta del av hur man försöker få fram en stadsplan för det lilla stationssamhället; frågan om friköpsrätt av tomtmark i nuvarande Kungsängens centrum diskuteras, vi får en synnerligen god inblick i dåtidens ambitioner när det gäller den sociala omsorgen; vi hamnar rätt in i statarfrågan, d.v.s de många lantarbetarnas arbetsförhållanden och sociala ställning. Eftersom området dominerades av herrgårdarna och ingen industri av nämnvärd omfattning fanns utgjorde statarna den allt övervägande delen av befolkningen.

I själva verket föranleds besöket av den svåra situation som uppkommit genom den beryktade skördestrejken 1925 och som hade ett viktigt centrum i Kungsängen genom att strejken organiserades av Upplands Lantarbetarförbund under ledning av läraren och kantorn i Kungsängen Oscar Sjölander.

Den formella anledningen till visitationen torde vara den anmälan för tjänstefel som inlämnats till domkapitlet av en församlingsbo med anledning av att kantorn lämnat sin post under pågående gudstjänst och församlingen således blivit utan orgelmusik under den senare delen av gudstjänsten.

Händelsen inträffade den 9 augusti 1925, i anslutning till den stora lantarbetarstrejken. Ett agitationsmöte var utlyst till Kungsängen kl 14 denna söndag. Enligt Curt Johansons akademiska avhandling om Upplands lantarbetare skulle kyrkoherden medvetet ha flyttat fram gudstjänsten till samma tidpunkt.

Den varning som Sjölander fått av kyrkorådet upphävdes efter en protestskrivelse till förmån för Sjölander, men ett överklagande hade inlämnats till domkapitlet

Det här återgivna protokollet är åtminstone i vissa delar skrivet av ärkebiskopen själv; det framgår av de partier där texten övergår i jagform; dessutom är det känt att han vid andra tillfällen själv skrev sina protokoll.

Oscar Sjölander var med och grundade arbetarkommunerna i Bro och Kungsängen. Hans stora insatser till förmån för statsystemets upphävande genom sin verksamhet som riksdagsman och ledare för Upplands Lantarbetarförbund har betytt mycket. Han avled 1928 och två år senare tillträdde Gunnar Sträng som ledare för Sveriges lantarbetare. Det var denne som slutgiltigt fick vara med om att upphäva statsystemet 1945.

Protokollet har här försetts med rubriker och kursiveringar för överskådlighetens skull. Biskopens uppmaning att framställa en sockenbeskrivning verkställdes av kyrkherde Carl Widman, som 1927 skrev boken Vad gamla röster tala. Den är mycket läsvärd och finns på biblioteken.

I protokollet kallar ärkebiskopen lantarbetarna "ett slags nomader". Kyrkherden i Håtuna, Robert Littmarck, gav 1930 ut en skrift om lantarbetarnas flyttningar, som han kallade Mälardalens nomader; också den en intressant läsning.

Protokoll över visitationen i Stockholms-Näs och Västra Ryd den 17-19 sept. 1926. (*Visitor var ärkebiskop Nathan Söderblom*)

1. Efter ankomsten till Västra Ryd fredagen den 17 sept., då Vis. erhöll pastors berättelse, mötte Vis. lördagen den 18 sept. i Stockholms-Näs' kyrka skolbarnen från kyrkskolan, där mellanskolan, klasserna III och IV, och de två översta klasserna undervisas, samt från småskolorna i Ryssgraven och Skälby, vilka kommit tillstådes jämte tjänstgörande lärarinnor. Medlemmarna i kyrkorådet och skolrådet samt klockaren och organisten och hans maka, tjänstgörande organist, varjämte ett antal av barnens anhöriga och barnens vänner infunnit sig.

Fröken Palmer samtalande med sina barn från Ryssgravens småskola och fröken Esther Tysk med småskolornas barn från Skälby om Jesu liv, varjämte psalmverser lästes. Mellanskolan förhördes av fröken Pehrling, som är lärarekårens representant i skolrådet, om patriarkerna. Barnen läste tillsammans högt psalmverser och sjöngo. Med de båda högsta klasserna höll vikarierande folkskolelärarinnan fru Astrid Strandberg lektion om fruktträd och andra växter.

Sedan Vis. samlat barnen kring altaret och samtalat med dem om bilder och föremål i kyrkan och om deras skolgång och hem, lästes gemensamt Ansgars bön och Fader Vår. Barnen sjöngo "Tryggare kan ingen vara". Vis. läste välsignelsen.

2. Nu företogs inventering av kyrkan och dess egendom.

Inskriften på klockorna bör tilläggas inventarielistan som, även i övrigt fullständigad, i avskrift medsändes detta protokoll. De två ljuskronorna av trä som saknas voro tillfälliga och värdelösa. Fru Sjölander fann bitar av den glaskrona, som hon sedan låtit hopsätta och som nu i kyrkans mitt intager den tillfälliga träkronans plats. Triumfkrucifixet står i sakristian skadat. Armarna äro lösa. Själva korset finns i bårhuset.

Fröken Björnstjerna, som har förtjänsten av att kyrkan blivit renoverad, har jämväl bekostat reparation av kyrkoinventarier.

Renovering av triumfkrucifixet skall enligt löfte bekostas av Friherrinnan Alfhild af Ugglas och verkställas av konservator, som professor Martin Olsson rekommenderat. Önskvärt är att såvitt möjligt föremålens härkomst i egenskap av gåvor eller eljest antecknas i inventarielistan. Ovanpå Körlingska graven i koret med en liggande gestalt och nedanför tre barn likaledes uthuggna i sten, hänger ättevapnet på väggen med ett stort vildsvin i mitten.

De tryckta böckerna böra numreras. Handboken 1693 (1599) och 1703 års bibel, som saknar konungens bild, bör repareras.

3. Därefter genomgicks Ämbetsberättelsens särskilda punkter rörande förhållandena i församlingen och det andliga och sedliga tillståndet. Vis. inhämtade åtskilliga upplysningar. Särskilt stannade Vis. vid gudstjänsten och nattvardsfirandet.

Ifråga om folkbildningen upplyste ledamoten herr Nils Eriksson att begynnelse är gjord till ett bibliotek som bättre motsvarar behovet än de gamla böckerna, vilka numera icke efterfrågas. Medel hava erhållits dels av kommunen, dels av staten, dels av landstinget. En styrelse finns, i vilken fröken Pehrling företräder kommunen. Man söker bilda studiecirklar, vilka erhålla anslag, men de täta flyttningarna uppriva oupphörligen studiecirkelnas arbete.

Här såsom eljest bragte Vis. på tal flyttningarna, som vittnat om lantarbetarebefolkningens sociala elände, och som äro ofördelaktiga för alla parter och i alla avseenden, för barnens skolgång, för hemkänslan, för bildandet av verkligt församlings liv och kommunal ansvars känsla. I Näs inflyttade i

fjöl 131 personer och utflyttade 186 personer, summa 317 på en befolkning som för närvarande utgör 809 personer, en ostadighet vilken måste betecknas såsom ett verkligt socialt nödtillstånd. Vis. meddelade också sin iakttagelse, att de flesta skolbarnen givit intryck av god omvårdnad, men att i vissa fall barnen visade tecken till vad som skulle kallas vanvård och vad som kanske är undernäring. Fröken Pehrling hade funnit, att vissa barnrika familjer hava det svårt. Även fru Sjölander och andra bekräftade att det finns barn som komma på besök uthungrade.

Riksdagsman Sjölander hade vid sin ankomst till församlingen 1910 funnit skolarbetet oupphörligen hindrat av barnens skolkande, vilket berodde på att de användes till arbete vid gårdarna. Den torftighet som utmärker vissa barn och hem har åtskilliga anledningar. Talaren ville för sin del icke glömma lantbrukets många gånger tryckta ställning, men flyttningarna vittna om en brist på trevnad och stundom nödtorftig utkomst. Barnens ojämna skolgång ledde honom till att uppmärksamma lantarbetarnas ställning. Genom organisationen har så småningom någon förbättring inträtt. Vissa gårdar taga hand om sina fattiga, andra vilja bli av med dem. Flyttningarna förestavas av förhoppning att få det bättre, en förhoppning som svikes, vadan lantarbetarna enligt Visitators flere gånger använda uttryck, äro ett slags nomadfolk. Skolväsendet lider därav. Lantarbetarna borde äga möjlighet att få egna hem och en självständigare ställning. I ett följande yttrande meddelade riksdagsmannen Sjölander, att flyttning även kan bero på uppsägning och arbetslöshet.

Då komminister Östlund nu på anmaning undersökte kyrkoböckerna för att utröna förhållandena tidigare, befanns det att år 1910 de inflyttade uppgingo till 232 och de utflyttade till 255 på en befolkning som understeg den nuvarande. Således har dock en väsentlig förbättring inträtt, vilket sammanhänger icke minst med att lantarbetarna erhållit bättre bostäder.

Herr Beckman påminde om hur det såg ut ännu för tio år sedan vid järnvägsstationen vid flyttningstiden. Man kunde tro sig se en hop zigenare, så bedrövlig var lantarbetarefamiljernas klädsel och så ohyfsat deras uppförande. Nu kan man icke se något sådant. Förhållandena hava trots allt förbättrats, och man bör därför också hoppas på framtiden. Att en del familjer på grund av oduglighet och oskötsamhet äro ohjälpliga, är en sak för sig.

Kyrkoherden vitsordar även i ämbetsberättelsen hurusom hyfsningen och ungdomens uppförande betydligt förbättrats. Även nykterheten har ökats.

Fröken Pehrling meddelade, att skolgången blivit förbättrad. Herr Sjölander och andra yttrade sig ytterligare i frågan.

Mer än en gång har det kommit till Domkapitlets kännedom att prästgården i Näs icke användes till pastors bostad, utan uthyres på ett sätt, som icke överensstämmer med god ordning. Vis. hade före sammanträdet gjort ett alltför kort besök däruppe och konstaterat, att prästgården gör ett bedrövligt intryck, både genom anhopningen av familjer och barn utan tillsyn, och genom bostädernas beskaffenhet. Vis. har aldrig på något fattighus eller i någon kasern eller någon liknande inrättning sett fattiga familjer här i landet inhysta på ett så otillfredsställande sätt och fick på sin fråga besked om att inget församlingens beslut medgivit en sådan användning av prästgården. Komministern lämnade upplysningar om de i prästgården och de två flyglarna inhysta hyresgästerna och deras villkor. Han är fattigvårdsstyrelsens ordförande och har stundom ingen annan råd än att skaffa plats åt familjerna i prästgården, som han sedan 1915 icke själv bebor. Riksdagsman Sjölander sade, att felet ligger hos de stora gårdarna, och att församlingen har anledning att vara tacksam mot komministern för att han uthyr prästgården på detta sätt.

Herr Beckman yttrade att det icke är endast de stora gårdarnas fel, utan att felet också ligger hos vederbörande familjer.

Herr Nils Eriksson yttrade, att man frågat en godsägare om en ledig stuga fick användas, men han ville

icke öppna den för den husvilla familjen ifråga.

Herr Sjölander åberopade, att de i prästgården inhysta blivit avhysta från de olika gårdarna.

Herr Beckman upplyste att icke alla voro lantarbetare. Hård har för längesen varit lantarbetare, men icke de senaste åren. Skomakaren har bott i prästgården i sju år.

Herr Pettersson i Frölunda meddelade, att man kan ha svårigheter med ohjälpliga familjer. En sådan hade trots husbondens varning sagt upp sig, men han får bo kvar i stugan fastän han själv har velat avflytta.

Ett flertal yttranden höllos av riksdagsman Sjölander. Fru Sjölander meddelade, att Rydbergs hustru i prästgården är så gott som sinnesslö och föder ett barn vart år. De svälta. Andra svälta. Hon tillade: Medges måste att vi såsom församlingsbor äga ansvar och bära erkänna vår försumlighet.

Herr Johansson ansåg att man borde vara tacksam för att pastor tar emot dem som icke kunna få bostad. I prästgården är alltför osnyggt, men hyran är, om man besinnar traktens hyresvillkor, icke hög.

Vis. inhämtade ur specialen närmare upplysningar om kyrkokassan i Näs och dess olika fonder. Dess skuld är förhållandevis stor, kronor 23.553:37. Det visade sig att kyrkan häftar i skuld hos riksdagsman Sjölander för 15.453:44 kronor, och skolkassan i Näs är skyldig samma man 7.250 kr. på vilka lån han erhåller 6% ränta. Dessutom har även kommunalkassan i Näs en skuld på 4.296:56 kronor hos honom, sammanlagt 27.000 kr. Även skolkassan i V. Ryd lär ha ett lån av honom på 3.000 kr.

Riksdagsman Sjölander ifrågasatte, hurvida församlingen har tillräcklig valuta för utgifterna till kyrkan. Komminister Östlund upplyste att den stora skulden beror dels på orgeln, till vilken friherrinnan Alfild af Ugglas skänkt 10.000 kronor men som kostat 40.000 kronor, dels på en karta som kostat 7.250 kronor. Denna karta är uppgjord över den del av komministerbostället som ligger i närheten av stationen och som kommunen begär få köpa för 112.000 kronor för att efter den uppgjorda planen sälja tomter etc.

Vis. uttryckte sin glädje över den ypperliga orgeln och hoppades att församlingen skulle erhålla full valuta för dessa extra ordinära utgifter. Han förordade för sin del en uttaxering tillräcklig för att amortera skulderna. Ett samtal utspann sig rörande planen att förvärva ifrågavarande del av bostället. Riksdagsman Sjölander hoppades att Vis. skulle verka för friköpsrätten när ärendet nu förelägges kyrkomötet, så att på det ifrågavarande området nära Kungsängens järnvägsstation de som uppföra hus och villor kunna förvärva full äganderätt, icke endast tomträtt mot årlig avgäld. Vis. frågade riksdagsman Sjölander om han ansåg den privata äganderätten i alla avseenden alldeles oundgänglig. Så långt kunde Vis. för sin del icke gå i antisocialistisk tro på privatkapitalet. Vis. ville här icke ingå på sin ställning till den viktiga frågan om friköpsrätten. Önskvärt är att små jordbruk och egna hem kunna bildas. Så mycket ansåg Vis. dock vara berättigat i den socialistiska åskådningen, att privat äganderätt icke alltid är ovillkorligen nödvändig, utan att det allmänna i vissa undantagsfall kan behålla själva äganderätten för att utöva nödig kontroll, men under fullt betryggande och rimliga villkor tillhandahålla tomter åt enskilda som önska dylika.

Riksdagsman Sjölander motiverade ytterligare sin ståndpunkt.

På tal om den valuta som församlingen får av kyrkan anmärkte Vis. vad som blivit meddelat senast av domprosten i Uppsala vid hans besök vid en gudstjänst i Näs, om de fåtaliga besöken i gudstjänsten därstädes. Vis. förstod att många omständigheter härvidlag samverka, men ansåg dock att det efter vad han hört, i denna församlingen är sämre ställt än i de flesta, även här i Uppland. Fru Sjölander meddelade, att kylan varit ett betydande hinder som nu blivit avhjälpt.

Riksdagsman Sjölander gav den viktiga upplysningen att gudstjänsten dock aldrig blivit inställd. Orsaken är komplicerad. Förr i världen kom man till gudstjänsten för att råkas. Nu finns pressen och radio. Framför allt vill riksdagsmannen betona, att felet icke får sökas hos prästerna, åtminstone ingalunda uteslutande hos dem. Vi hava här att göra med ett tidsfenomen.

Kyrkoherden betygade sin tacksamhet för vad herr Sjölander nyss yttrade. Han har försökt att kalla främmande framstående predikanter, men icke heller detta har haft någon väsentlig inverkan.

På väg från sammanträdet till prästgården passerades klockaregården, som enligt riksdagsman Sjölanders upplysning, icke bebos av honom. Vis. anmärkte då, att med församlingens tillåtelse skulle klockaregården kunna användas för en liknande filantropisk verksamhet som klockaren vid sammanträdet prisat hos komministern, nämligen såsom hem för hemlösa familjer. Därtill förklarade sig riksdagsmannen dock icke benägen.

Kyrkorådets och skolrådets medlemmar besökte nu prästgården. Stationsinspektoren yttrade att det nuvarande oefterrättlige tillståndet enligt allas mening bör betraktas endast såsom ett provisorium.

4. Sammanträdet, som avslutades med bön, hade dragit ut på tiden. Dock återstod av Visitators utsatta mottagningstid i Västra Ryds prästgård tillräckligt för betydelsefulla samtal med ett par tillstädeskomna församlingsbor.

5. En kvarts timme försenad anlände Vis. 3.45 till Västra Ryds kyrka, där skolbarnen jämte lärare och lärarinnor infunnit sig, jämte medlemmar av kyrko- och skolråden och ett ansevärt antal församlingsbor. Fröken Fredriksson höll lektion om kristendomens tidigare historia i Sverige med klasserna 3-4 från Kyrkskolan. Fröken Esther Persson samtalade med småskolebarnen från Solliden och fröken Fanny Andersson med småskolan från Katrinedal. Kantor Svensson höll med klasserna 5-6 från kyrkskolan en livlig lektion om frihetstidens historia och dess materiella och andliga utveckling.

Medlemmar av kyrkorådet buro fram till altaret tacksamhetsplakatet över segern vid Narva 1700 och minnestavlorna över Freie Religionsubung åt Schlesiens evangeliska församlingar genom fördraget i Altransstädt 1707, samt triumfkrucifixet av mycket gammalt datum. Frälsaren intager en konungslig hållning med krona på huvudet och fötterna bredvid varandra. Vis. samlade sedan barnen kring altaret och samtalade med dem och förmanade dem. Det hela avslutades med Välsignelsen.

6. Vid inventeringen befanns förteckningen vara synnerligen ordentlig och fullständig. Silverkannen jämte kalk och paten böra märkas. Ett antal handböcker jämte 1703 års bibel böra repareras. De tryckta böckerna böra numreras. Then Svenska Kyrkioordningen Sthlm 1571 och 1618 års bibel hava restaurerats genom landsarkivets försorg.

Vis. anhöll om fotografi av den mässhake som bär den korsfästes bild i broderi. Här, liksom i Näs förvaras skrudarna väl i vita fodral av tyg.

Kyrkans altarskåp skänktes år 1896 den 8 december till statens Historiska Museum. Krucifixet, som hör till skåpet och som Gud Fader håller i händerna, övertogs senare av Statens Historiska Museum. Fotografier av skåpet äro skänkta av professor Lindblom.

Kyrkan är alldeles nedsvärtad av rök. Vid sammanträdet och senare uttalade medlemmar av kyrkorådet en ivrig önskan att få den försatt i värdigare skick, vilket torde kunna ske utan alltför stor kostnad. Vis. uppmanade kyrkoherden att rådfråga kyrkoherde Kihlmark inom samma kontrakt om huru kyrkan kan på billigaste sätt rengöras och vitmenas. Ingen har med större pietet och på ett för församlingarna

lindrigare sätt verkställt kyrkorestaurationer än kyrkoherdarna Kihlmark och Rydeman. Skall en mera ingående förbättring ske, måste ju arkitekt anlitas.

Vid studium av kassaböckerna fann Vis. att kassorna häfte i alltför stor skuld till kassaförvaltaren.

Vid studium av församlingsboken fann Vis. att det ännu för åttio år sedan i församlingen fanns ett antal självägande bönder, ett nyttigt mellanled mellan de stora godsägarna och lantarbetarna. Den ekonomiska motsättningen är nu i församlingen alltför renodlad.

7. Ämbetsberättelsen genomgicks och föranledde samtal om åtskilliga angelägenheter inom församlingen. Även här stannade Visitators uppmärksamhet vid befolkningens onormalt hastiga växling, om den också ej är så svår som i Näs. Av en befolkning som uppgår till 694 personer inflyttade förlidet år 78 och utflyttade 97. Sammanlagt 175.

Nämndeman Axel Anderson förklarade, att flyttningarna bero till stor del på det ekonomiska betrycket. Bland de gamla maktägande finnes sådana, som icke inse att en ny tid med hänsyn till lantarbetarnas ekonomiska och personliga ställning nu inträtt, och att en ny uppfattning måste uppkomma.

Kantorn betygade att stark spänning råder. Åtskilliga flyttningar hava sin grund i avskedande. Herrar Carl Pettersson och August Pettersson betecknade det nuvarande tillståndet såsom ett övergångsstadium. Krisen befinner sig nu på sin höjdpunkt. Det kan knappast bli värre. Anledning finnes att hoppas på en bättre framtid med bättre inbördes uppfattning.

Vid sammanträdet omhandlades även andra ärenden. Vis. gjorde bön medan klockorna ringde till helgsmål.

8. Omedelbart efter sammanträdet begåvo sig samtliga ledamöter jämte prästerskapet, klockaren och Vis. till ålderdomshemmet. Det uppfördes år 1910 av tegel i två våningar. I vardera våningen finnes en bred korridor, vars ena sida upptages av en rad garderober. Med den breda korridoren, hade man bland annat avsett att bereda de i hemmet boende tillfälle till nödig kroppsrörelse inomhus vid dålig väderlek. Rummen äro inrättade för att var och en skall ha egen mathållning. Enligt nu gällande förordning skall gemensamt hushåll inrättas. Byggnaden torde vara alldeles tillräcklig för socknens behov. Enligt uppgift skulle en omändring av densamma till laga ålderdomshem draga dryga kostnader. I socknen finns ett oproportionerligt stort antal understödstagare. De flesta bland de gamla som bo på hemmet, samlades i ett rum. Komminister Östlund höll en varmhjärtad och tilltalande betraktelse över Jesu ord: "Saligare är att giva än att taga". Vis. talade några ord. Sången leddes av kantorn.

9. Vid hemkomsten granskade Vis. som förut under sammanträdet i Näs funnit de av komministern tillhandahållna församlingsböckerna i god ordning, pastorsexpeditionen i Västra Ryd, som vittnade om noggrannhet.

Vis. företog sig det föga uppbyggliga studiet av protokollsböckerna för kyrkoråd och kyrkstämman i båda församlingarna. Där förekommo ändringar av beslut, överklaganden, långa diskussioner, och stundom misshälligheter på grund av vad som måste anses vara småsaker och annat dylikt, varjämte naturligtvis protokollen också hava ett normalt innehåll. Särskilt fäste sig Vis. vid den, åtminstone under sista åren gängse metoden att det vid budgetens upprättande räknas med att fyllnadsmedel skola anskaffas, att brist skall uppstå, att pengar skola anskaffas på annat sätt etc.

För förra årets förvaltning beviljades i Näs ansvarsfrihet av stämman den 24 maj 1926. I Västra Ryd uppsköts beviljandet av ansvarsfrihet av stämman den 30 maj och den 20 juni 1926 till

oktoberstämman på grund därav, att av misstag på kyrkans utgifter uppförts en post av 38.37 av pastor som trodde att fri bostad för pastor likaväl som för folkskollärare innefattar frihet från skatt för bostaden. Denna skatt för bostad åt läraren betalas av församlingen.

10. Söndagen den 19 september. Sextonde efter Trefaldighet, var högmässan sammanlyst till kl. 10.30 i moderskyrkan i Västra Ryd. Landstingsmannaval höllos kl. 1-3 och 5-7 samma dag i skolan invid kyrkan. Därför börjades gudstjänsten en halv timme tidigare än vanligt. Tre av kyrko- och skolrådets ledamöter måste på grund av tjänstgöring vid valförrättningen avlägsna sig före kl. 1.

För altaret gingo de två prästerna. Högmässopredikan hölls av Vis. över ämnet: "Dödens skugga och evighetens ljus". Efter Fader Vår ställdes några frågor till de få nattvardsbarnen från föregående år, som infunnit sig i koret och som kände sig brydda inför den stora menigheten. Samtalet utsträcktes till församlingen, där kunniga svar erhöles.

11. Vid gudstjänsten medverkade på ett utmärkt sätt kören N.S. (namnlösa sällskapet) från Stockholm.

12. Visitationsstämma hölls nu med församlingarna. Sista visitationen förrättades för fjorton år sedan av Visitators företrädare.

Runstenar, dopfunter och Ryds triumfkrucifix vittna om kristendomens ålder i denna fagra Mälarbygd. Vis. demonstrerade även minnestavlorna. Näs kyrka har blivit ljus och schön och försatts i ett gott skick samt erhållit värmeledning tack vare fröken Björnstiernas frikostiga kärlek till Herrens hus i församlingen. Ett stort glädjeämne är den nya orgeln därstädes med dess två manualer och vackra stämmor.

I Västra Ryd har helgedomen en härlig gestaltning. Den är långsträckt, genom tillbyggnad redan i medeltiden. Valven äro rika och kyrkans inre och yttre linjer en vällust för ögat. Fönstren hava icke såsom vanligt är blivit orimligt förstörade. Men väggar och valv äro alldeles nedsvärtade. Kyrkan vore värd åtminstone en nödortftig rengöring.

Gåvorna uppräknades enligt visitationsberättelsen. I Stockholms-Näs 1915 och 1917 hade av Stockholms-Näs syförening genom fröken Marie Björnstierna skänkts 6.000 kronor att utgöra en fond till mjölkbespisning åt skolbarn. 1920-1921 skänktes av friherrinnan Alfhild af Ugglas å Lennartsnäs 10.000 kronor, bidrag till ny orgel i kyrkan. I Västra Ryd skänktes en grön mässhake 1924 av kyrkoherde C.G. Widman, samt 1926 en matta i mittgången och en matta vid dörren av Västra Ryds syförening.

Restaurationen under professor Martin Olssons ledning, bekostad av enskild församlingsbo (fröken M. Björnstierna) företogs i Näs kyrka 1920. Restaurering av kyrkans inre verkställd 1921-22 på bekostnad av samma person och under samma ledning.

Vis. omnämnde också ljuskronan som tillvaratagits av fru Sjölander i Näs.

Vis. omnämnde vad han funnit under specialvisitationen.

Barnen utgöra här som överallt det stora glädjeämnet. Vis. hade förnummit deras varma blickar, deras vakna svar, deras vackra sång. Men han kunde icke undgå att nämna att i några få fall tydde barnens utseende på undernäring och vanvård. Orsakerna härtill kunna ju vara flera. Sitt intryck hade Vis. fått bekräftat. Flertalet barn vittnade som svenska barn i allmänhet om hemmens och församlingens ansvarskänsla och förmåga. Mjölk, skor och kläder och skolböcker anskaffas då sådant behövs. Samma söndagsmorgon hade Vis. besökt den nyinrättade skolan invid kyrkan som gör församlingen till heder. Lärosalarna äro ljusa och smakfulla och tilltalande. Ett annat glädjeämne hade Vis. fått, om han nu fick skvallra ur skolan då han därefter trädde in i helgedomen för att där förrätta sin andakt. Kyrkvaktaren satt i sakristian i solljuset och läste heliga ord. Sedan förrättade de två bön tillsammans

för gudstjänsten och för församlingen. Vis. hade dagen förut märkt huru pryddigt och vackert det ordnats i sakristian med blommor och ljus.

Frågan om de orkeslösas omvårdnad står ännu på dagordningen i de två församlingarna och finner väl snart en slutgiltig lösning Vis. hade besökt ålderdomshemmet i Ryd.

Det klagas över att gudstjänsten är föga besökt. I olika församlingar och kyrkor är de gudstjänstbesökandes antal högst olika. På uppländska slättbygden och i södra Uppland i allmänhet ringa, men här mindre än annorstädes. Vis. anförde upplysningen om kylan i kyrka i Näs och vad i övrigt där har anförts.

Kören som sjungit så vackert i dag borde föranleda vederbörande att samla rösterna som finnas och öva dem. Försök hava gjorts. Vis. känner väl svårigheterna, som uppstå genom flyttningar och förändringar. Men med tålmod och kärlek till saken kan dock mycket uträttas. Körsången är icke endast en prydnad för gudstjänsten, utan den utgör också en god sysselsättning på lediga stunder. Det är sant, att sången ädla känslor föder. Fråga äldre personer här som tidigare på andra håll deltagit i blandad kör eller manskvartett och hör hur angelägna de äro att något sådant måtte komma till stånd även här på orten. Församlingssången har i dag varit kraftig, men lär eljest vara svag. Mycket kommer an på att takten i psalmerna är fast och bestämd.

Vis. visste råd och gav råd. De som älska Herren och leva ett andligt liv, skola troget mötas i helgedomen. Trots det som helt naturligt avhåller dem från täta kyrkobesök, skall det då visa sig, att gudstjänsten blir till uppbyggelse först och främst för dem själva likaväl som för deras fäder före dem och för barnen efter dem. Dessa gudstjänstbesök anbefalldes Vis. icke såsom en slags yttre observans, utan han visste att de komma att fylla ett hjärtebehov om de tillhöra den fasta övningen i gudaktighet som en kristen behöver i trots av att det ena och det andra kan tyckas vara tröstlöst.

Alldeles samma mening ville Vis. giva med hänsyn till nattvardsbordet, som är allt för litet besökt efter den första nattvardsgången. Både den ena och den andra säger till Vis. att församlinglivet är tomt och dött i dessa socknar. Vis. dömer ingen, och Vis. återgav vad som anförts under gårdagens sammanträde om att frågan är sammansatt och att skulden icke får läggas enbart på några enskilda.

Vis. visste av erfarenhet och av vad han under detta besök förnummit, att här finnas inom samtliga olika grupper av socknarnas befolkning nitälskande trogna själar. Till de gudfruktiga som söka uppbyggelsen, var den står att finna, hör också ett ringa antal baptister.

Vad dopsakramentet angår, erhöll Vis. på förfrågan upplysningen om, att kvinnoklubben i Näs tar sig an fattiga barn och anordnar en enkel högtid vid deras dop, varvid en samlad mindre penningssumma insattes åt dem på sparbanken. Vis. antecknade med glädje detta bevis på samkänsla och solidaritet.

Kyrkans egendom hade vid specialvisitationen genomgåts. Åtskilligt behöver repareras. Inventarielistorna skola göras fullständiga. De föras här av prästerna, icke av klockarna.

De ljusa klara tonerna från kyrkklockan i Västra Ryd manar till bön varje dag under tiden 1 maj till 1 okt. Vis. upplyste om vad kyrkoherden förut meddelat, att denna maning gäller bönen för fred och god överhet, en bön som icke bör försummas, och Vis. uppläste denna bön ur svenska psalmboken 503.

Prästgården i Ryd är pryddigt och tilltalande. Till prästgården i Näs skulle Vis. senare återkomma. Vis. betonade vikten för prästerna att fortsätta sina studier. Båda hade lämnat uppgift om noggranna predikoförberedelser.

Vis. vitsordade det bildningsintresse, som tagit sig uttryck i studiecirklar och de nyligen bildade

biblioteken, och förstod de svårigheter som detta bildningsintresse har att kämpa med i dessa socknar med deras egendomliga sociala struktur. Nattvardsläsningen är en viktig beståndsdel av församlingarnas liv.

Här finns åtskilligt att beklaga och förbättra. men man bör icke glömma Geijers ord:
Var plåga har ett skri för sig Blott hälsan tiger still.

Det finns också sådant som icke ropar eller skriar, men som vittnar om livets ständigt fortgående förnyelse.

Ordet syförening har just ingen storslagen klang. Mången drar på munnen däråt, men se vad syföreningarna uträttat i dessa församlingar, och se vad de i stort uträtta för kyrkans kärleksverk utom och inom kristenheten.

Vis. övergick därefter till de sociala problem, som i dessa församlingar blivit på ett säreget sätt tillspetsade bland annat på grund av frånvaron av mellanliggande element. Vis. nämnde den orimligt stora flyttningsprocenten. Olika gårdar förete en viss olikhet. Härom kan man förvissa sig genom en blick i församlingsböckerna. En självständig och behjärtad man, som med uppmärksamhet följt utvecklingen hade vid gårdagens sammanträde betonat, hur mycket bättre tillståndet blivit. Men ett nödtillstånd är det i varje fall. Procenten understödstagare är också i dessa socknar oproportionerligt stor. De sociala motsatserna äro mer markerade än i någon församling som Vis. tidigare visiterat. Självt hade Vis. icke haft tillfälle att besöka stugorna. Men han visste av trovärdiga vittnesbörd att det här, liksom annorstädes, ser annorlunda ut i det ena hemmet än i det andra. Det hade sagts att spänningen icke kan bli värre, utan måste bli bättre. Vis. vet väl, att på sina håll erkännansvärd omtanke och omsorg ägnas de svagare i samhället. Men av erfarenhet från andra håll känner han lantarbetarnas otrygghet. Vis. har mer än en gång haft tillfälle att offentligen även från predikstolen beivra den rättslösa ställning som lantarbetarna åtminstone tidigare på sina håll intagit. Den för alla parter och för alla livets förhållanden ruinerande ständiga flyttningen utmärker egentligen en begränsad del av vårt land, nämligen Mälardalen, södra Uppland och Södermanland. Man kan slå upp församlingsböckerna och se hur en familj år 1919 flyttade hit från Övergran och 1920 flyttade härifrån till Håtuna. Hur en annan familj kom hit 1920 från Sollentuna och flyttade härifrån 1921 till Weckholm och sa vidare. Motsatserna äro här skärpta och frågar man om orsaken till den nu pågående brytningen och dess art i dessa församlingar, så är svaret icke svårt att finna. Gamla synder gå igen. Den gamla goda tiden var icke alltid så god. Ingenting kan vara självklarare, än att lantarbetarna såsom klass måste sträva efter drägligare villkor och en tryggare existens, om de än i skilda fall hava haft det ställt på ett tillfredställande sätt. Det är också förklarligt, att denna strävan erhåller en onödigt skärpning dels genom att åtskilliga av de äldre maktägande ställt sig oförstående inför rörelsen, dels också på grund av att varje social rörelse liksom allt mänskligt har sina barnsjukdomar. I bondekommunerna är självstyrelsen urgammal. Här kommer plötsligt en samhällsgrupp till makten, som förut just ingenting haft att säga, men som har naturlig rätt liksom alla andra svenska medborgare att hava sitt ord med i laget i församlingarnas och kommunernas angelägenheter. En dylik förmåga av självstyrelse vinnes icke i ett slag, utan kräver sin period av uppfostran, och under densamma få både de enskilda och kommunerna betala lärpengar.

Emellertid kunna motsatser bryta sig emot varandra utan att atmosfären förgiftas. Man kan hos motståndare finna en redlig vilja, låt vara att man uppfattar metoderna olika. Det betänkliga är när parterna hos vardera skönja eller tro sig skönja grumliga avsikter, i det att egennyttan döljes eller illa döljes av högre synpunkter eller oklart blandar sig med dessa.

När partiskillnaden är så utpräglad som i dessa församlingar och saknar övergångar, så blir den för karaktären lätt påfrestande. Och självständiga sinnen falla till föga. Men Vis. har här på olika håll

funnit självständiga personligheter som söka döma rättvist och som därför nog också klart inse nödvändigheten av den organisation som nu genomförs av lantarbetarna och nödvändigheten av att lantarbetarnas välförstådda intressen bliva hävdade med klarhet och rimlighet. Ett vittnesbörd om motsättningen inom kommunerna och oron inom församlingslivet finner man i protokollsböckerna. Visserligen förekommer där mycket som är normalt. Men man finner också en ganska hjälplös blandning av oresonlighet och oförmåga.

Under det därpå följande samtalet yttrade sig för det mesta riksdagsmannen folkskolläraren Sjölander. Men även andra bland de närvarande hade ordet. Herr Sjölander beklagade att Vis. rörde sig på samhällets höjder. Studerade han på djupet, ginge han ur stuga till stuga, så skulle protokollet bli annorlunda. Nu ser han endast de ljusa sidorna. Antalet understödstagare är orimligt stort. Vis. har rätt uti att ett nödtillstånd råder. Men talaren ville protestera emot att grumliga avsikter tillvitades honom. Det är ingen förbrytelse att kämpa för de behövande. Han ville icke lägga hela skulden på arbetsgivarna. Han kände ju det betryck, varunder lantbruket arbetar, där det icke har tillgång till extra kapital. Men flera arbetsgivare kunna göra mer än de göra. Några hava skyltt flyttningarna på organisationen, vilket är orimligt när man jämför med den gångna tiden. Man hoppas på en förbättring men man har också flerstädes förlorat hoppet. Det är kyrkan som borde underhålla hoppet i människan, men hon ger ofta stenar i stället för bröd.

Friherre Rålamb ville fullt ut erkänna sitt ansvar och sin skuld. Han var själv ingenting mer än en fattig syndig människa som kan fela och också felar. Men striden måste föras med blanka vapen och till detta, till blanka vapen kan han icke räkna att man vid strejken utsatt tre vakter som hotade de arbetsvilliga med stryk, och att man svälte och icke skötte kreaturen. Alla tider hava sina missförhållanden, men förut fanns mera förtroende, och inbördes bekantskap mellan jordägare och jordarbetare.

Riksdagsman Sjölander hänvisade till att hård behandling kommit lantarbetarna till del. Vid strejken hade ledningen utgivit parollen att djuren skola väl skötas. Från gårdarna visades många till fattighuset, vilket icke vittnar om ett gott förhållande. Även i Näs prästgård funnos sådana, som visats bort från gårdarna. Man bör studera även avigsidorna. Det viktiga är att Kristuskärleken får råda, men kyrkan har icke alltid företrätt densamma.

Vis. ville i anledning av de förebråelser som herr Sjölander jämte erkännanden riktat till honom, endast taga fasta på två yttranden. Vis. hade icke tagit parti. Han hade icke anklagat någon enskild. Han hade icke med något ord antytt varest grumliga avsikter till äventyrs skönjdes eller förmodades. Det var uteslutande Herr Sjölander, som tagit åt sig detta ord. Det franska ordspråket säger: Qui s'excuse, s'acouse. Det är: den som urskuldar sig, anklagar sig själv.

Vad angår tillståndet hade Vis. här icke haft tillfälle att se annat än det allra värsta nämligen prästgården i Näs. Men kan det kallas för ljusmålning, när Vis. förklarar, att han ingenstädes funnit den sociala motsatsen så skärpt i någon församling av ärkestiftet som här? Vis. har i sitt nuvarande ämbete tyvärr just ingen tid till besök, men tidigare har jag under prästerliga tjänsteår besökt många fattiga stugor, alldeles säkert i lika goda och rena avsikter som herr Sjölander. Jag har sett lantarbetarnas tragik. Jag har funnit de mest upprörande fall och beivrat dem, enskilt och offentligt, men mitt mål har alltid varit att åstadkomma förbättring. De som här kunna tala med bästa erfarenheter äro parterna själva, nämligen lantarbetarna och jordägarna. Varken herr Sjölander eller jag äro lantarbetare. Ingenera är heller godsägare, åtminstone inte Vis. Önskvärt vore att höra ett omdöme från den saken närmast gäller. Jag har vid flera visitationstämmor bragt saken på tal och fått vägledande upplysningar, icke minst från lantarbetarna. Det är vår avsikt, att söka åstadkomma en metodisk undersökning, omfattande en följd av år, där varje enskild lantarbetare och gård upptecknas och flyttningarna sättas upp i en statistik, som måhända sedan kan föranleda vissa slutledningar med hänsyn till flyttningarnas

orsaker och således också giva anvisning på huru detta sociala elände bäst kan avskaffas. Såvida Vis. har sig bekant, har organisationen snarast verkat hämmande på flyttningarna och till förmån för större bofasthet.

Herr Sjölander beklagade att han gjort sig skyldig till ett missförstånd. Han hade hoppats att Vis. skulle uppträda här som i Solna när det gällde godsägare Wiboms tomter, men kanske var Vis. diplomatisk. Det är ej såsom det bör vara. Talaren hoppades att när vi nu nalkas den 24 oktober, så skola lantarbetarna icke behöva känna ovisshet och oro. Flyttningarna och lantarbetarnas osäkra ställning förhindra hemkänslan, men endast ur hemkänslan kan uppkomma en sannskyldig fosterlandskänsla.

Herr Beckman påpekade att arbetsgivarna här ingalunda äro värre än på annat håll. Har en arbetare varit någon längre tid anställd på en gård, så har man skyldighet att sörja för honom även om han blir oförmögen. Men man kan icke gärna ålägga en jordägare som stundom har ganska svårt att få det hela att gå ihop, att sörja för en arbetare som kanske varit sjuk redan när han sökte och fick platsen, eller som blivit oförmögen efter en mycket kort tid.

Herr Aug. Pettersson vitsordade att organisationen medfört mindre flyttningar.

Sedan herr Sjölander och andra ytterligare haft ordet, övergick Vis. till nästa fråga. Den gällde församlingens ekonomi. Utskylderna äro icke stora men församlingarnas ekonomi har ett underligt utseende. I Näs är ansvarsfrihet beviljad. I Ryd är den uppskjuten. Vis. måste instämma med revisorerna i att staten är illa uppgjord. Man räknar med att pengar skola anskaffas på det ena eller det andra sättet. Man förstår önskan att hålla skatterna nere. Det har sagts Vis. att man därigenom även ville göra det tilldragande för stockholmare och andra att skaffa sig hem i Stockholms-Näs. Emellertid hava församlingarna genom otillräckligt tilltagna budgetsförslag kommit i ett olämpligt beroende av enskilda personer. Så har kassaförvaltaren i Ryd nödgats förskottera en summa som enligt den av sakkunniga uppgjorda tablån uppgår till 6.908:18. I Näs är kyrkans skuld större, beroende dels på orgeln, vars tillkomst ju är endast glädjande, dels på den förut nämnda kartan över ett område av bostället som kommunen ämnar köpa, såvitt Vis. fattat saken rätt, för att bedriva verksamhet såsom tomtförsäljare. Frågar man varifrån medlen till denna skuld tagits, så finner man icke något ordentligt amorteringslån med billig ränta, utan en av traktens, såvitt Vis. kunnat finna, fåtaliga kapitalister, riksdagsmannen Sjölander, har placerat omkring 30.000 kronor mot sex procents ränta i församlingarnas och kommunernas skulder. Bättre och billigare blir för församlingarna att göra en tillräcklig uttaxering, varigenom med lätthet skulden kan inom kort tid amorteras.

Riksdagsmannen Sjölander påpekade att boställsjorden i kyrkans ägo icke kan komma allmänheten till godo. Därför vill kommunen friköpa en del av bostället för att enskilda därav skulle kunna förvärva tomter till egna hem och villor. Vi befinna oss nu i en återvändsgränd. Han hoppades på framgång för rätten till friköp. Kommunen ville utnyttja en del av bostället till gagn för enskilda och för det samhälle, som håller på att uppstå i Kungsängen.

Vis. betonade att enligt hans mening förvärv av egna hem och även skapandet av smärre jordbrukslägenheter bör på allt förnuftigt sätt främjas, dock så, att vederbörande lägenhetsinnehavare och smärre jordbrukare verkligen kunna reda sig och få gagn av sitt förvärv. Men Vis. hade förut i Domkapitlet fått kännedom om den här omnämnda planen, och när han nu befann sig i församlingen och hörde närmare om kartan och vad man åsyftade, så ansåg Vis. det vara sin plikt att uttala den farhåga, som ingen sagt till honom, men som han icke kunde undgå att känna. Denna fara kan endast uttryckas med ordet tomtjobb. Om kommunen till rimligt pris, vilket naturligtvis är önskvärt, försäljer dessa tomter till enskilda med full äganderätt, finns det ingenting som hindrar att spekulanter förvärva ett större eller mindre antal tomter och driva upp tomtpriserna för att skaffa sig en vinst som icke kan vara önskvärd. Det är för denna privatkapitalistiska spekulation Vis. vill varna. Bättre är väl att det

allmänna, härvidlag boställsjorden och dess förvaltning eller eventuellt kommunen, ifall den inköper en del av boställsjorden, utövar nödig kontroll. Är den privata äganderätten härvidlag verkligen absolut nödvändig? Kanna icke tomter för lång framtid och med garanti för ytterligare förlängning under normala fall, utlämnas på rimliga och för alla parter betryggande villkor? Vis. är själv icke sakkunnig på området, men ansåg det vara sin plikt att till vederbörande eftertanke varna för en osund spekulation.

Herr Sjölander instämde i denna mening och förmenade att kommunen skulle utöva nödig kontroll.

Efter den nya regeringen skall pastoratets själavård handhas av en prästman med bostad i prästgården i Näs, som därför bör befinna sig i ett gott skick. Detta är nu ingalunda fallet. Medan komministern ännu bodde kvar, började han hyra ut lägenheten. Ingen missunnar honom eller någon annan en hederlig inkomst. Inga tjänare åt det allmänna i vårt land äro så undermåligt avlönade som komministrarna, om man tänker på deras långa och dyra studietid. Komministern har utsträckt sin verksamhet till tomter och hyreshus även annorstädes i Näs och Kalmar. Från början har detta icke varit filantropi, utan en förvärvskälla. Sedan har komministern såsom fattigvårdsstyrelsens ordförande mer än en gång icke haft annan utväg än att på församlingens bekostnad inhysa hemlösa fattiga familjer i prästgården. I mangårdsbyggnaden betala tre familjer 360 kronor var, summa 1080, arrendatorn betalar 400 kronor. I ena flygeln betalar församlingen för fattiga 720 kronor. I andra betalas i hyra 540 kronor, summa 2.740 kronor.

Mangårdsbyggnaden	1080:-
Arrendatorn	400:-
Ena flygeln	720:-
Andra flygeln	540:-
Summa	2.740:-

och betingar således nu prästgården i hyra 2.740 kronor.

Vad Vis. härvidlag vill anmärka, är tre ting. Intet beslut har av församlingen fattats, då det gäller en bostad som församlingen är skyldig att hålla i laga skick och således är ansvarig för, bör den icke göras till en kasärn som söker sin like i vanvård och osnygghet, åtminstone icke utan att församlingen givit sitt tillstånd. För det andra finnes på prästgården en anhopning av familjer och barn, de senare uppgående till över ett trettio, utan nödig tillsyn. För det tredje råder där en osnygghet och en oordning, som är ovärdig både församlingen och de familjer, som där inhyses. Envar vet, att det även för en slarvig och hjälplös familj är ett sedligt stöd att se ordning och snygghet omkring sig. När det här gäller en församling och en kommun få icke de elementäraste krav på dylik ordning och snygghet kastas över bord.

Herr Sjölander tog till orda och menade dem det vederbör att icke direkt eller indirekt kasta upp de fattiga på prästgården. Han protesterade emot att på sina håll prästen betecknats såsom mindervärdig på grund av det skedda. Församlingen var pastor Östlund tack skyldig för att han för de hjälplösaste familjerna upplåtit prästgården på villkor som äro för församlingen billiga.

Vis. betonade vad som förut sagts, att det nuvarande tillståndet måste vara ett provisorium. Att det icke är värdigt församlingen erkändes av mer än en talare, som hade ordet.

Vis. begärde därefter upplysning rörande den dansbana, som finnes icke långt från Näs kyrka. Han hoppades att den tillses på nödigt sätt, så att den icke verkar störande och att icke oordningar få förekomma. I samband därmed erinrade Vis. om vad pastor i ämbetsberättelsen säger om den ökade hyfsningen särskilt hos ungdomen.

Herr Sjölander fritog dansbanan från anklagelser, som eventuellt hade uttalats till Vis. med hänsyn till densamma, men däremot ansåg han det alldeles otillständigt att fröken Björnstierna anordnat dans inom kyrkogårdens område.

Fröken Björnstierna yttrade att hon haft ungdomen samlad till en aftonunderhållning i skolan och, då de unga gärna ville utföra några folkdanser, i sin okunnighet medgivit detta. Hon beklagade mycket att så skett, och hade också flera gånger på samma sätt som nu klandrats för detta. Hon kunde nu icke annat än säga, att hon hade handlat i oförstånd, ehuru icke i någon dålig mening, och hon hoppades att hon nu måtte för framtiden vara ursäktad.

Vis. kunde icke underlåta att uttrycka sin uppbyggelse av att mitt i detta meningsbyte höra ett så öppet och ärligt erkännande.

Herr Nils Eriksson upplyste att det noga tillses, att dansbanan icke på något sätt får bli störande för omgivningen. Naturligtvis förekomma inga nöjen på densamma under tiden då gudstjänst hålles, även annars söker man hålla nödig ordning.

Sedan ytterligare ärenden ur ämbetsberättelsen framdragits, riktade Vis. en fråga till de närvarande. Finnes i dessa församlingar det förtroende, som är en nödvändig förutsättning för ett mänskligt och kristet samliv? Här har talats om den sociala motsättningen. Men Vis. tänker även på andragrupper. Finnes förtrolig och uppriktig samvaro och trevnad mellan dem som hava undervisningen om hand och också sköta den med duglighet och intresse?

Finnes nödig inbördes förtrolighet och vänskap mellan dem som tjänstgöra vid orgel och på predikstol? Finnes fullt personligt förtroligt förtroende mellan dem som arbeta för samma mål? Vis. har under den korta tiden hört mycket misstroende och många inbördes anklagelser. När Vis. hör det berättas hur rysligt den ene eller den andre är, så är han frestad att säga: Sådana djur finns icke. Människor tänka lätt sämre om varandra än de i själva verket förtjäna. Slugheten bedrager visheten. Dock måste betonas, att goda personliga förhållanden också finnas inom dessa församlingar, omtanke, inbördes hjälpsamhet, sammanhållning och en kärna av vederhäftighet, uppriktiga och sanningskära medborgare inom skilda grupper och klasser.

Herr Sjölander ville svara på de framställda frågorna. Nog fanns det motsatser och han själv stod mer än en gång som motståndare mot kyrkoherden, men detta hade sin förklaring. Kyrkoherden befann sig mellan två eldar och så vidare.

Vis. betonade att de frågor han uppställde varit samvetsfrågor, icke avsedda för att få ett svar vid sammanträdet. Ty det finns verkligen för oss allesammans en samvetsfråga, som icke kan klargöras med ord, allra minst med mycket ordande. Utan vi böra i stillhet inför Gud och vårt samvete rannsaka oss var och en. Kanske är ingen felfri. Endast genom en fullständig uppriktighet mot oss själva och självövertvinnelse kunna vi nå ner till den klippgrund, på vilken ett värdigt samliv mellan människor och kristna kan byggas.

Vis. meddelade, att han vid visitationerna plägar begära fotografier av människor, byggnader och föremål av intresse, och hoppades han få motse fotografier av prästerskapet och kyrko- och skolrådets ledamöter. Gärna ville han ha en bild av Granhammar, en bland den gamla tidens mest förnämliga och minnesrika människoboningar i Uppland. Granhammar tillhörde tidigare Uppsala Domkyrka. Det indrogs på 1500 talet och överlämnades till Arent Persson. Sedan dess har det icke blivit sålt. Det gömmer en mängd av minnen och konstföremål. som fått ett levande sammanhang genom den släkt som bor där, och vars stamfader på 1200 talets slut var en högt betrodd allmogeman där Umeå stad nu är belägen. Vis. begärde därefter en blid eller flera av Granhammar.

Därjämte önskade Vis. en bild av den förnämligaste människoboning som uppförts i pastoratet på senaste tid, och det har sagts honom, att den uppförts av riksdagsmannen Sjölander, vilken benäget lovade en fotografi därav.

Sedan inträffade något som aldrig inträffat i Visitators föregående visitationer, nämligen att Vis. efter den utförliga diskussionen, som ju lämnat tillfälle åt var och en i kyrkan närvarande att framställa anmärkningar och önskemål, och under vilken Vis. också uttryckligen förklarar ordet fritt för män och kvinnor tillhörande kyrkoförsamlingarna, glömde att uttryckligen fråga, huruvida någon hade någon anmärkning att framställa mot prästerskapet och det kyrkliga arbetet i församlingarna. Och har Vis. därför för avsikt att, så snart tillfälle därtill erbjuder sig, återigen besöka församlingarna för att uttryckligen giva tillfälle till framställandet av dylika anmärkningar om så önskas.

Vis. gick för altaret, riktade till församlingen en maning till självrannsakan och uppriktighet och manade sist de närvarande att icke glömma alla de anledningar, som även dessa församlingar äga till tacksamhet. Mycket har förbättrats under tidernas lopp. Glädjeämnen finns för dem som har ögon att se, och en själ att fatta och förstå. Guds nåd är ny var morgon och hans trofasthet var afton. Därför, låtom oss förena oss i tacksägelse, tackom och lovom Herren. Högmässan slutfördes.

13. Efter högmässan voro talrika församlingsbor församlade i prästgården. Kyrkoherden höll där ett fint utformat och kunnigt anförande om församlingarnas historia, vilket föranledde Vis. att uppmana honom till att åstadkomma en sockenbeskrivning för Ryd och Näs. Amiral Dyrssen och hans fru upplyste att en sådan är utgiven 1827 av en prost i Västra Ryd och tryckt i Hushållningssällskapets skrifter.

Godsägare och fru Bång erbjödo sig benäget att bekosta nödig rengöring och restaurering av kyrkan i Västra Ryd, vilket Vis. hade den mycket stora glädjen att sedan vid aftonens gudstjänst meddela församlingarna.

14. På söndags eftermiddag kl. 6 hölls gudstjänst i Näs kyrka. Den var prydd med ljus och höstens blomster, men dess allra skönaste prydnad bestod i en övertalig menighet. Kören från Stockholm medverkade. Kyrkoherden höll en betraktelse över Kol. I:12. Vis. höll sitt visitationstal. Livet är en upptäcktsfärd som alltid bjuder på nya lärdomar för den som har ögon att se och hjärta och eftertanke. Naturen i dessa bygder liksom annorstädes är outtömlig för iakttagelser och för uppfattningar av skönheten i det stora och i det lilla. Denna bygd har en rik historia. Men upptäcktsfärdens förnämsta föremål är människan själv, varje ny människa. Evangeliet utmärkes av två ting. Det mest vardagliga blev i Jesu ögon och i hans tolkning nytt och oändligt lärorikt, och varje människa som han mötte väckte hans intresse. Han kunde taga fram det mänskliga hos henne. Det är också kyrkan och prästens heliga uppgift att i människorna se icke åsikter och partier och ekonomiska intressen och levnadsställningar, utan människosjälar. Såsom människor och kristna skola vi umgås med varandra. Därför vill jag här stanna vid det allra enklaste i vår kristendom, i bönen Fader Vår, som Vis. sedan utlade. De två prästerna i mässkrudar och Vis. mellan dem förrättade sedan altartjänsten. Sist sjöngs Ps. 69:2-3.